

ЛІТЕРАТУРА

1. Гармаш С. А., Гашутіна О. Е. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху. *Управління інноваційними проєктами та об'єктами інтелектуальної власності*. 2009. С. 37–44.
2. Головешко Б. Р. Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 294 с.
3. Кокун О. М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4(29). С. 170–174.
4. Луценко Б. В. Природа й сутність лідерських якостей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68, Т. 1. С. 90–93.
5. Михальчук Ю. О. Особливості формування лідерських якостей майбутніх менеджерів як компоненту їх професійної компетентності. *Наукові роботи кафедри психології МЕНУ імені академіка Степана Дем'янчука*. 2017. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/handle/123456789/2174> (дата звернення: 03.11.2024).
6. Нестуля О. О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджер : навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 287 с.
7. Розвиток лідерських якостей : програма тренінгу / А. Б. Мудрик, Х. Ю. Шишкіна. Луцьк, 2013. 120 с.
9. Сотська Г., Тітаренко І. Посібник-практикум з формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю. К.: ТОВ «ДКС Центр», 2018. 48 с.
10. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно-орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2006. 21 с.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Пирогова С. Б.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
pirogovas877@gmail.com*

У сучасному суспільстві, яке характеризується швидкими соціальними змінами та переосмисленням традиційних ролей, питання гендерних стереотипів і їхнього впливу на міжособистісну взаємодію є надзвичайно актуальним. Підлітковий вік, як період формування особистісної ідентичності та світогляду, є особливо чутливим до впливу соціокультурних чинників, серед яких гендерні стереотипи відіграють одну з ключових ролей. У цей період відбувається активне освоєння соціальних ролей, що формують основи майбутньої

взаємодії особистості з соціумом. Водночас гендерні стереотипи можуть обмежувати підлітків у вираженні своїх емоцій, формуванні міжособистісних зв'язків та виборі способів самореалізації, що негативно позначається на їхньому особистісному розвитку.

Особливо актуальним є дослідження впливу гендерних стереотипів у контексті підліткового спілкування, оскільки в цей період молодь активно шукає визнання серед однолітків та вибудовує перші моделі соціальної взаємодії. Стереотипні очікування щодо поведінки, емоційного реагування та стилю комунікації можуть призводити до нерівності у взаємодії, погіршення емоційного стану, а також створення бар'єрів у самовираженні. У сучасних умовах, коли гендерні ролі поступово переглядаються, дослідження цієї теми стає необхідним для розробки стратегій підтримки підлітків у період їх становлення, а також для забезпечення гармонійного розвитку їхніх комунікативних навичок.

Проблема гендерних стереотипів та їх впливу на формування особистості активно досліджується вітчизняними вченими. Коханова О., Бурячок Є., Куравська Н. та інші аналізують соціокультурні чинники, що впливають на стереотипні уявлення про гендерні ролі, та їхній вплив на самооцінку й поведінкові моделі підлітків.

Дослідження гендерної ідентичності представлені роботами Кульчицької І., Кондратюк С., Кікінежді О. та Чіп Р. Науковці акцентують увагу на процесі формування гендерної ідентичності у підлітків під впливом соціальних і психологічних факторів, зокрема, гендерних стереотипів, що суттєво впливають на їхню самооцінку та міжособистісну взаємодію.

Гендерні стереотипи мають соціальну природу і є продуктом соціокультурних норм та очікувань, що формуються в суспільстві. Вони одночасно виступають як результат, так і причина глибоко вкорінених ставлень, цінностей, норм і упереджень, які визначають сприйняття жінок і чоловіків. Такі стереотипи репрезентують спрощені уявлення про характерологічні та поведінкові особливості осіб різної статі [1, с. 134].

Процес гендерної соціалізації нерідко супроводжується деформацією особистісного розвитку, оскільки риси, що відповідають гендерним стереотипам, заохочуються та посилюються, тоді як ті, що їм суперечать, пригнічуються та блокуються в своєму розвитку. Заохочення або примушування дівчат і хлопців діяти згідно з визначеними суспільством сценаріями, спрямованими на розвиток фемінних або маскулінних якостей, має вплив на їх життєві вибори. Це відбувається внаслідок виховання, яке формує психологічні відмінності під впливом стереотипів, нав'язаних соціумом [5, с. 78].

Ткалич М. поділяє гендерні стереотипи на чотири основні групи [6]:

1. Стереотипи маскулінності-фемінності. Це уявлення про типові тілесні, психічні й поведінкові риси, притаманні жінкам і чоловікам. Для жінок традиційно характерні такі якості, як ніжність, турботливість і пасивність, тоді як для чоловіків – домінантність, компетентність і самовпевненість.

2. Стереотипи змісту праці. Вони стосуються уявлень про «жіночі» та «чоловічі» види діяльності. Жіночі професії часто асоціюються з обслуговуючими й виконавськими функціями, тоді як чоловічі – з інструментальними та керівними ролями.

3. Стереотипи сімейних і професійних ролей. Відповідно до цих уявлень, для жінок головними є сімейні ролі, тоді як для чоловіків – професійні.

4. Стереотипи зовнішності. Ця група охоплює типові характеристики зовнішнього вигляду, які суспільство приписує різним статям. Жінка має бути тендітною та стрункою, а чоловік – розумним і атлетичним.

Ю. Гоцупова підкреслює, що підлітки формують свої уявлення про ідеальні гендерні ролі наступним чином: чоловік у їхніх очах постає як носій маскулінних якостей – сміливості, сили, витривалості, впевненості й відповідальності, тоді як ідеал жінки має андрогінний характер, поєднуючи ніжність, турботливість, м'якість із активністю, впевненістю й відповідальністю [2, с. 181].

Гендерні стереотипи, як різновид соціальних стереотипів, є узагальненими й емоційно забарвленими уявленнями про чоловіків і жінок. Вони формуються як на рівні особистісної ідентифікації, так і в межах колективної свідомості суспільства. Дослідження цих уявлень демонструють їхній великий вплив: у багатьох випадках гендерні стереотипи є більш визначальними, ніж навіть расові. Більше того, вони настільки вкорінені, що зазвичай сприймаються членами соціальних груп як природні й незаперечні [3, с. 89-91].

На етапі підліткового розвитку формування гендерної ідентичності набуває особливої значущості, оскільки в цей період виникає потреба у побудові якісних взаємин із представниками протилежної статі. Гетеросоціальність, що визначається як здатність до ефективної взаємодії не лише з однолітками власної статі, але й з представниками протилежної, є показником зрілості гендерної ідентичності. Вона впливає не тільки на міжособистісне спілкування, але й на майбутній вибір партнера, формуючи основи для довгострокових стосунків.

Ключовим фактором у становленні гетеросоціальності є подолання впливу стереотипів щодо гендерних ролей. Позитивне сприйняття представників протилежної статі, засноване на

об'єктивних якостях, а не на шаблонних уявленнях, сприяє більш гармонійним і взаємовигідним стосункам. У підлітковому віці групи однолітків відіграють важливу роль у процесі гендерної соціалізації. Такі групи слугують платформою для обміну думками, обговорення питань взаємодії між статями, експериментів з різними ролями та поведінковими моделями

Гендерна соціалізація є важливим елементом формування особистості підлітків, але водночас вона може створювати певні обмеження. Основною проблемою є закріплення стереотипних гендерних ролей та очікувань, що обмежують свободу вибору підлітків [4, с. 57]. Наприклад, хлопцям часто важко відкрито виражати емоції, а дівчата можуть зіштовхуватися з перешкодами у виборі нетипових кар'єрних шляхів. Також гендерна соціалізація може посилювати нерівність, сприяючи закріпленню дискримінаційних норм. Це може впливати на самооцінку підлітків, стримувати їхній розвиток і створювати нерівні умови для реалізації потенціалу чоловіків та жінок.

Гендерні стереотипи суттєво впливають на міжособистісне спілкування підлітків, формуючи специфічні моделі їхньої взаємодії. Так, хлопці можуть стикатися з очікуваннями проявляти агресію чи конкурентність у спілкуванні, тоді як дівчатам нав'язується роль співчутливих і емоційно вразливих співрозмовників. Це обмежує підлітків у виборі тем для обговорення та способів вираження думок, оскільки вони намагаються відповідати встановленим очікуванням, уникаючи негативних оцінок своєї поведінки [7, с. 214].

Стереотипи також впливають на сам процес комунікації. Наприклад, хлопці частіше домінують у дискусіях, тоді як дівчата проявляють більшу схильність слухати та враховувати думки інших. Така нерівність у стилях спілкування часто зумовлена внутрішньогруповим тиском і бажанням відповідати соціальним очікуванням. Крім того, стереотипи впливають на формування групових зв'язків: підлітки схильні обирати однолітків, які відповідають їх уявленням про «ідеального» хлопця чи дівчину.

Емоційна взаємодія також підпадає під вплив гендерних стереотипів. Хлопці частіше утримуються від прояву почуттів або демонструють агресію, тоді як дівчата більш відверті у вираженні емоцій. Це ускладнює щирість і глибину міжособистісних стосунків серед підлітків.

Дослідження гендерних стереотипів та їхнього впливу на підліткове спілкування набуває особливої актуальності в умовах сучасних соціокультурних змін. Вивчення механізмів формування стереотипів, їхньої ролі в соціалізації та впливу на взаємодію між підлітками дає змогу глибше зрозуміти проблеми, з якими стикається молодь у процесі побудови міжособистісних зв'язків. Ці дослідження можуть слугувати основою для створення програм психологічної

підтримки, спрямованих на розвиток у підлітків гнучкості в гендерних установках, критичного ставлення до стереотипів і формування гармонійних комунікативних моделей. Це, у свою чергу, сприятиме їхньому особистісному та соціальному зростанню, забезпечуючи інтеграцію у суспільство, вільне від обмежувальних гендерних рамок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головня А. С. Психологічні особливості гендерних стереотипів. *Літні наукові читання*. Рівне, 2022. С. 133–136.
2. Гоцуцова Ю. Гендерні особливості спілкування підлітків. *Україна і світ*. Харків: НТУ «ХП», 2013. С. 181–183.
3. Коханова О. П., Бурячок Є. Р. Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 2023. № 39 (1). С. 87–93.
4. Куравська Н. Гендерні стереотипи як джерело гендерної дискримінації та сексизму. *Зб. наук. праць: психологія*, 2018. № 22. С. 55–62.
5. Кікінежді О. М., Чіп Р. С. Психологічні особливості становлення гендерної ідентичності сучасних підлітків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2021. Вип. 1. С. 75–82.
6. Ткалич М. Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організації: дис. д-ра психол. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 500 с.
7. Чіп Р. С. Рефлексивність як чинник становлення гендерної ідентичності старших підлітків. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки*. (25 лютого 2020 р.). Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. С. 213–217.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Плахотя К. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
2001plahoty@gmail.com*

Спілкування є складною і багатогранною діяльністю особистості, яка вимагає від неї специфічних знань та комунікативних умінь. Опановувати ці комунікативні знання особистість спроможна в процесі засвоєння соціального досвіду, що сприяє успішності її адаптації в соціальному середовищі. У цьому контексті комунікативна компетентність і її значення для розвитку особистості є важливою проблемою наукових досліджень.

Теоретичному з'ясуванню сутності дефініції «комунікативна компетентність» присвячено дослідження таких учених, як Л. Берестова, Г. Білицька, Л. Коломійченко та інших. Найбільш дослідженими є проблеми змісту, структури, характеристик комунікативної компетентності (Н. Вінніченко, Ж. Глозман,